

Archief Philip Staal

Diamanten weg uit safe ministerie

door Martijn Koolhoven
AMSTERDAM, donderdag

De Staat der Nederlanden moet de waarde van acht eersteklas diamanten, afkomstig van de Diamantbeurs in Antwerpen, vergoeden aan de joodse familie Cohen.

Het ministerie van Binnenlandse Zaken is in grote verlegenheid gebracht doordat de acht eersteklas diamanten op raadselachtige wijze uit een kluis op het departement zijn verdwenen. Alle documenten van het ministerie die betrekking hebben op de stenen, zijn wel boven water.

De diamanten behoren toe aan de joodse familie Cohen, die de waardevolle stenen in 1944 op haar vlucht naar Zwitserland had moeten afgeven aan de Nederlandse consul in Zwitserland.

Zie verder pag. 6 kol. 2

Telegraaf

17/3/2005

Diamanten

Na de oorlog werden de diamanten overgebracht naar een kluis op het ministerie van Binnenlandse Zaken in Den Haag. Pas enkele jaren geleden, toen de terugbetalingen van joodse tegoeden actueel werden, heeft de familie de stenen weer opgeëist. Bij het openen van de safe bleken ze echter spoorloos verdwenen.

Geëmigreerd

De familie nam de Amsterdamse advocaat mr. Quintus Abein in de arm. Aanvankelijk om de diamanten boven water te krijgen, maar toen dat niet lukte, om van de Staat der Nederlanden een vergoeding te krijgen die gelijk staat aan de waarde van de diamanten anno 2005. De rechtbank stelde aanvankelijk de staat der Nederlanden in het gelijk die zich beriep op 'verjaring' en op een briefje uit 1954 waarin vader Cohen werd medegedeeld dat hij de diamanten kon komen ophalen. Dat is echter nooit gebeurd omdat Cohen toen al naar Australië was geëmigreerd.

In een opmerkelijke uitspraak van 10 februari 2005 heeft het gerechtshof Amsterdam bepaald dat de Nederlandse staat zich ten onrechte heeft beroepen op 'verjaring'.

Uitspraak: 10 februari 2005
Rolnummer: 03/1048
Rolnr. rechtbank: 02/1740

IN NAAM DER KONINGIN.

HET GERECHTSHOF TE 'S-GRAVENHAGE, eerste civiele kamer, heeft het volgende arrest gewezen in de zaak van:

1. Clara COHEN-WITJAS,
wonende te Amsterdam,
2. Jean Paul Isidoor COHEN,
wonende te Wilnis,
appellanten,
procureur: mr. R. van Kessel,

Archief Philip Staal

tegen

de STAAT DER NEDERLANDEN (Ministerie van Financien en Ministerie van Binnenlandse Zaken),

gevestigd te 's-Gravenhage,
geïntimeerde,
hierna te noemen: de Staat,
procureur: mr. S.R. Markus.

Het geding

Bij exploot van 2 juli 2003 zijn appellanten in hoger beroep gekomen van het vonnis van 4 juni 2003, door de rechtbank te 's-Gravenhage gewezen tussen partijen. Bij memorie van grieven (met producties) hebben appellanten vier grieven tegen het vonnis aangevoerd, welke door de Staat bij memorie van antwoord zijn bestreden. Partijen hebben hierna ter terechtzitting van 3 januari 2005 hun zaak doen bepleiten, appellanten door mr. H.H.Q. Abein, advocaat te Amsterdam, en de Staat door zijn procureur; de procureur van de Staat heeft gepleit aan de hand van pletnotities die zich bij de stukken bevinden. Tenslotte hebben partijen de stukken overgelegd en arrest gevraagd.

Beoordeling van het hoger beroep

1. De feiten die de rechtbank onder het kopje "1. Feiten." heeft vastgesteld zijn niet bestreden, zodat deze feiten ook voor het hof als uitgangspunt gelden.

2. Met inachtneming van die feiten en hetgeen ter terechtzitting onweersproken is gesteld, gaat het in deze zaak om het volgende:

2.1. Jonas Cohen (hierna: Cohen) is overleden op 21 september 1956.

Appellante sub 1 (hierna: de moeder) is zijn weduwe en appellant sub 2 (hierna: de zoon) is zijn zoon. Appellanten zijn in hun hoedanigheid van erfgenaam rechtsopvolgers onder algemene titel van Cohen.

2.2. In de Tweede Wereldoorlog is Cohen met zijn gezin, allen van Nederlandse nationaliteit, vanuit Antwerpen, waar zij toen woonden, naar Zwitserland gevlucht. Bij aankomst daar in 1944 heeft Cohen acht diamanten (hierna: de diamanten) moeten afdragen aan de Nederlandse consul. Het gezin heeft gedurende een aantal maanden in Zwitserland in een opvangcentrum voor Nederlandse vluchtelingen verbleven. Na de oorlog is Cohen met zijn gezin aanvankelijk naar België toegegaan. In 1949 hebben zij zich weer in Nederland gevestigd, in Aerdenhout. In de jaren vijftig is het gezin naar Australië geëmigreerd; Cohen is ongeveer een jaar eerder daarheen vertrokken dan de rest van het gezin.

2.3. De Staat heeft Cohen na de oorlog om betaling verzocht van de verblijfskosten in het opvangcentrum ad f 1.859,50. Blijkens een brief van 15 augustus 1951 van de Minister van Binnenlandse Zaken is in verband daarmee op 9 augustus 1951 tussen Cohen en de Staat een afbetalingsregeling getroffen. De brief bevatte mede de toezegging: "Daarna (hof: na volledige voldoening) zullen de onder de berusting van mijn Departement zijnde 8 diamantjes aan U ter hand worden gesteld."

2.4. Bij brief van 9 februari 1954 aan Cohen op een adres in Aerdenhout heeft het Ministerie van Binnenlandse Zaken bevestigd dat een slotbetaling was verricht en dat in verband met het verblijf van Cohen in het buitenland de diamanten aan de moeder ter hand zouden worden gesteld, nadat door haar een machtiging zou zijn overgelegd, waaruit bleek dat zij gerechtigd was tot in ontvangsname.

2.5. Op 23 maart 1993 is de kluis waarin de diamanten zich (zouden) hebben bevonden leeggehaald. Het van de inhoud opgemaakte proces-verbaal vermeldt niet dat de diamanten daarin toen aanwezig waren.

2.6. Bij brief van 17 september 2000 hebben moeder en zoon zich tot het Centraal Meldpunt Joodse Oorlogsclaims gewend. Zij stellen zich op het standpunt dat de diamanten nooit zijn teruggegeven.

3. Moeder en zoon vorderen in deze procedure teruggave van de diamanten subsidiair betaling van de waarde ervan. Zij baseren de vordering op een overeenkomst van bewaarneming, die zij in 2001 hebben beëindigd, waardoor alstoen de verplichting tot teruggave althans vergoeding van de waarde zou zijn ontstaan. Volgens de Staat was echter sprake van een pandovereenkomst. De rechtbank was van oordeel dat tussen partijen geen bewaarnemingsovereenkomst tot stand is gekomen en heeft de vraag of sprake is geweest van pandrecht in het midden gelaten, omdat moeder en zoon uitdrukkelijk hebben gesteld dat dat niet het geval was en partijen het erover eens zijn dat in 2001 geen pandovereenkomst meer bestond. Vervolgens heeft de rechtbank, die de vordering tot revindicatie al had afgewezen omdat teruggave niet meer mogelijk was, zich gebogen over de vraag of de Staat onrechtmatig heeft gehandeld ten opzichte van Cohen. In dat kader is tenslotte het beroep op verjaring van de Staat gehonoreerd, waarna de vorderingen zijn afgewezen.

4. De eerste twee grieven lenen zich voor gezamenlijke behandeling. Zij betreffen de vraag op basis van welke overeenkomst voor de Staat een verplichting tot teruggave van de diamanten is ontstaan. Dat die verplichting er is geweest, staat tussen partijen vast. Moeder en zoon houden het erop dat die verplichting is voortgevloeid uit een (in 1944 aangegane) bewaarnemingsovereenkomst die in elk geval, zo ook nog sprake is van een pandovereenkomst, na het tenietgaan van het pandrecht door voldoening van de schuld is herleefd; volgens de Staat is slechts sprake van een pandovereenkomst.

5. Bij memorie van grieven is een verklaring overgelegd van Cohen d.d. 7 februari 1944, inhoudende dat deze zich verplichtte de in zijn bezit zijnde waardeartikelen (de diamanten) bij het (naar het hof aanneemt: Nederlands) Gezantschap (naar het hof aanneemt: in Zwitserland) te deponeren ter

verrekening met de voor hem gedane uitgaven en de uitgaven welke in de toekomst voor hem zullen worden gedaan. Voorts is bij memorie van grieven overgelegd een brief van het Ministerie van Buitenlandse Zaken d.d. 5 oktober 1949 aan de waarnemend directeur van de Rijksdienst voor de ondersteuning van behoeftige Nederlanders in het buitenland, waarin een voorstel van de Nederlandse Bank wordt weergegeven. Dit voorstel hield in dat de schuld van Cohen zou worden aangezuiverd met de verkoopopbrengst van de diamanten. De Minister deed het verzoek Cohen van dat voorstel op de hoogte te stellen en hem, indien hij het ermee eens was, een verklaring te laten tekenen waaruit bleek dat de diamanten verkocht konden worden en dat de opbrengst in mindering op de schuld kon worden gebracht. Uit de onder 2.3 genoemde brief van 15 augustus 1951, gelezen in combinatie met deze beide stukken, leidt het hof af, dat Cohen en de Staat in elk geval in augustus 1951 zijn overeengekomen dat de diamanten dienden tot zekerheid van de schuld van Cohen aan de Staat en dat de Staat de bevoegdheid kreeg om zich uit de verkoopopbrengst daarvan te doen betalen indien en voorzover Cohen in gebreke zou blijven met voldoening van de schuld. In zoverre was in elk geval vanaf dat moment sprake van een pandovereenkomst.

Door de voldoening van de laatste termijn van de inschuld per 1 februari 1954 is dit pandrecht tenietgegaan en ontstond voor de Staat de verplichting tot teruggave van de diamanten (art. 1205 oud BW). Vanaf dat moment hield de Staat de diamanten onder zich voor Cohen. Ook indien moet worden aangenomen dat dit op grond van bewaarneming was, een bewaarneming voor onbepaalde tijd, dan betekent dit niet, anders dan moeder en zoon menen, dat de verplichting voor de Staat tot teruggave van de diamanten eerst ontstond door het veel latere teruggaveverzoek in 2001 en dat de verjaringstermijn pas in 2001 is gaan lopen. De vordering om aan deze verplichting te voldoen was, gelijk de Staat terecht stelt, opeisbaar per 1 februari 1954. Ook onder het oude in deze zaak nog toepasselijke recht begon de bevrijdende verjaring van die vordering (en dat is de verjaring waarop de Staat zich beroept) te lopen vanaf het ogenblik dat de vordering opeisbaar is. De vordering tot teruggave is derhalve, naar oud recht, per 1 februari 1984 verjaard.

Dit betekent dat moeder en zoon met de beide eerste grieven geen succes hebben.

6. De derde grief, die ageert tegen de overweging van de rechtbank over het verjaard zijn van de vordering op grond van de mogelijke onrechtmatige daad van de Staat, stuit eveneens op het voorgaande af.

7. Met de vierde grief komen moeder en zoon op tegen het oordeel van de rechtbank dat het beroep op verjaring naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid niet aanvaardbaar is.

8. Bij gelegenheid van het pleidooi hebben moeder en zoon een volgende toelichting op deze stelling gegeven.

Teruggekomen vanuit Zwitserland in Antwerpen hebben zij moeten constateren dat hun hele familie was uitgemoord en dat van hun huis en overige bezittingen niets meer over was. Het gezin is vervolgens naar Nederland gegaan. Daar heeft Cohen getracht de diamanten terug te krijgen, maar de Staat heeft aan die teruggave (naar hun oordeel: ten onrechte) betalingsverplichtingen gekoppeld. Omdat Cohen en zijn vrouw volkomen genoeg hadden van de in hun ogen onrechtvaardige houding van de (Belgische en) Nederlandse autoriteiten, waaronder de weigering om de diamanten zonder meer terug te geven, zijn zij geëmigreerd naar Australië.

Volgens moeder en zoon is Cohen eind 1952 naar Australië vertrokken en is de rest van het gezin in 1953 afgereisd. Dit zou betekenen, dat reeds daarom de brief van 9 februari 1954, zoals zij stellen, noch Cohen noch de moeder heeft bereikt.

Een jaar na het overlijden van Cohen in Australië, in 1957, zijn moeder en zoon naar Nederland teruggekomen. Het dossier met de brieven, de map met de correspondentie van Cohen, werd altijd zorgvuldig door moeder bewaakt, maar werd niet ingezien. Die map, het "ellende-dossier", was voor moeder en zoon onaanraakbaar.

Pas eind jaren negentig trad een kentering op in het denken over de gedragingen van de overheid in en na de Tweede Wereldoorlog. Eerst toen, in september 2000, hebben moeder en zoon de draad durven oppakken, de stukken ingezien en een claim ingediend bij het Centraal Meldpunt Joodse Oorlogsclaims.

9. Bij de stukken bevindt zich de regeringsreactie aan de Tweede Kamer naar aanleiding van de rapporten van diverse onderzoekscommissies over de houding van de Nederlandse samenleving als geheel, het lot van de specifieke groepen van vervolgingsslachtoffers en de rol van de Nederlandse regering in de periode

na de Tweede Wereldoorlog. Na de Tweede Wereldoorlog is naar vermogen getracht een ieder zoveel mogelijk in zijn rechten te herstellen. **Bezien met de ogen van nu moet, aldus de regering in die reactie, erkend worden dat het rechtsherstel met meer begrip had kunnen en moeten worden uitgevoerd. Sommige gehanteerde procedures moeten nu als formalistisch, bureaucratisch en zelfs kil worden getypeerd. Voorts deelt de regering mee, dat de Staat individuele claims die voortvloeien uit het rechtsherstel alsnog in behandeling zal nemen** en dat in die gevallen zal worden afgezien van een beroep op verjaring. Namens de Staat is bij gelegenheid van het pleidooi medegedeeld dat deze laatste mededeling aldus moet worden verstaan, dat niet op voorhand een beroep op verjaring zou worden gedaan. In het onderhavige geval is, zoals te doen gebruikelijk, daarom eerst onderzoek verricht. Dit onderzoek leverde niets op; de diamanten waren er niet meer en de kluisadministratie was vernietigd. Omdat volgens de Staat aan de brief van 9 februari 1954 gecombineerd met de afwezigheid van de diamanten het vermoeden moet worden ontleend dat de diamanten zijn opgehaald, is in de procedure alsnog een beroep op verjaring gedaan.

10. Een en ander overziend acht het hof het van belang, dat komt vast te staan op welk moment het gehele gezin Cohen Nederland had verlaten. Het hof stelt moeder en zoon in de gelegenheid zulks met bewijsstukken aan te tonen, waarbij te denken valt aan een kopie van de inschrijving in het toenmalige bevolkingsregister (thans de gemeentelijke basisadministratie). Het hof zal de zaak naar de rol verwijzen voor het nemen van een akte.

11. Om proceseconomische redenen verdient het aanbeveling, dat partijen zich tegelijkertijd uitlaten over het volgende.

Indien geoordeeld moet worden dat het beroep op verjaring naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is en de diamanten zouden moeten worden terugggegeven, dan staat vast dat die teruggave niet meer mogelijk is. Dan zal de Staat de tegenwaarde daarvan moeten vergoeden.

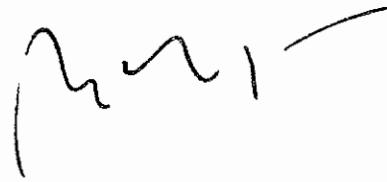
De Staat heeft niet weersproken dat de diamanten op het moment dat Cohen deze afgaf een waarde hadden van Sfr. 25.000, zoals blijkt uit de onder 5 vermelde verklaring van Cohen die niet is weersproken. Partijen zullen zich dan moeten uitlaten over de vraag wat de waarde van die toenmalige Sfr 25.000 was op het moment dat moeder en zoon teruggave van de diamanten vroegen, althans op welke wijze die waarde zou moeten worden vastgesteld.

Beslissing

Het hof:

- verwijst de zaak naar de rol van 31 maart 2005 voor het nemen van een akte aan de zijde van moeder en zoon Cohen als bedoeld in r.o. 10 en 11;
- houdt iedere verdere beslissing aan.

Dit arrest is gewezen door mrs. Dupain, Samkalden en Vrij en is uitgesproken ter openbare terechtzitting van 10 februari 2005

Voor grosse:
Uitgegeven aan mr. R. van Kessel
Procureur van: app./gint.
De Griffier van het Gerechtshof
te 's-Gravenhage

